

Səidə Rəhim qızı Məmmədova

UOT: 330.341:338.242.2; JEL: F6; F63; O3.

İqtisadi transformasiyalar şəraitində ölkənin innovasiya sisteminin aktual problemləri və strateji vəzifələri

Xülasə

Məqalədə iqtisadi transformasiyalar şəraitində ölkənin innovasiya sisteminin aktual problemləri və strateji vəzifələri tədqiq olunmuşdur. Bu məqsədlə, innovasiya sisteminin formalaşması və inkişaf etdirilməsinin aktual problemlər və onlara yanaşmalar təhlil edilmişdir. İqtisadi transformasiyalar baş verdiyi şəraitdə innovasiya fəaliyyətinin səmərəli təşkilinin və yeni innovasiyalara mane olan baryerlərin aradan qaldırılmasının vacibliyi əsaslandırılmışdır. Qlobal təzyiqlərin artdığı bir dövrdə iqtisadiyyatın dayanıqlılığının yüksəldilməsində innovativ inkişaf mexanizmlərinin hazırlanması və tətbiqinə ciddi önəm verilmişdir. Qeyd olunmuşdur. Ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində innovasiya funksiyalarının məhsuldarlığı hesabına iqtisadi artımın və yeni əlavə dəyər mənbələrinin formalaşdırılmasının əhəmiyyəti açıqlanmışdır. Ənənəvi mexanizmlərin yenilənməsində və əhəmiyyətli dəyişikliyə malik innovasiyaların tətbiqinin sürətlənməsində dövlətin innovasiya siyasətinin təkmilləşdirilməsinin strateji rolu baxılmışdır. İqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında innovativ mexanizmlərin daha fəal şəkildə tətbiqi problemləri araşdırılmışdır. Azərbaycanda iqtisadi inkişaf modelinin təkmilləşdirməkdə və reallaşdırılmaqda olan strateji hədəflərə nail olunmasında innovasiya sisteminin formalaşdırılması proseslərinin başa çatdırılmasının vacibliyi bildirilmişdir. Ölkənin müxtəlif regionlarında innovasiya zonalarının və innovativ sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin stimullaşdırılması və motivasiyalaşdırılması tədbirlərinin görülməsinə diqqət yönəldilmişdir. Yaxın perspektivdə iqtisadi transformasiyalar şəraitində ölkənin innovasiya sisteminin aktual problemləri və strateji vəzifələri üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər verilmişdir.

Acar sözlər: iqtisadi transformasiyalar şəraiti, ölkənin innovasiya sistemi, innovasiya sisteminin aktual problemləri, innovasiya sisteminin aktual vəzifələri, innovasiya sisteminin strateji aspektləri, innovasiyaların intensiv yayılması və tətbiqi prioritetləri, innovasiyaların yayılmasına mane olan amillər, innovasiya sisteminin inkişaf perspektivləri.

Giriş

Hər bir ölkənin iqtisadi siyasətinin təkmilləşdirilməsi və yenilənməsi proseslərində köklü iqtisadi transformasiyalar qaçılmaz bir proses kimi diqqət çəkir. Bu şəraitdə mövcud mexanizmlərin yenilənməsi, təkmilləşdirilməsi və yaxud yeni, maksimum səmərəli və məhsuldar mexanizmlərin hazırlanaraq iqtisadi sistemə daxil edilməsi ciddi önəm kəsb edir. Qlobal təsirlərin genişləndiyi bir dövrdə iqtisadiyyatın dayanıqlılığının yüksəldilməsində daha çox səmərə verə biləcək fəaliyyət sahələrindən biri də innovasiya fəaliyyətidir. İnnovasiyaların formalaşdırılması, işlənilməsi və istehsal proseslərinə tətbiq olunması bir sıra mürəkkəb vəzifələri sistemli şəkildə həyata keçirilməsini şərtləndirir. Bu məqsədlə innovasiya prosesinin səmərəli təşkilinə xüsusi önəm verilməli və bununla bağlı məsələlər kompleks formada nəzərə alınmalıdır. İnnovasiya prosesinin milli iqtisadiyyata müsbət təsir göstərə bilməsinin mühüm şərtlərindən biri kimi elmi-tədqiqat müəssisələri və universitetlər ilə sahibkarlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin yaradılmasını və inkişaf etdirilməsidir. Bu sahədə dövlətin vəzifələri sırasına innovasiya sisteminin gücləndirilməsini, innovasiya üçün zəruri şəraitin yaradılmasını, yeni texnologiyanın yayılmasını, şəbəkələşmə və təmərküzləşmənin

tətbiqi daxil edilir. Eyni zamanda, innovasiyaların inkişafı üçün daha münbit şəraitin formalaşdırılması iqtisadiyyatının texnoloji bazasının yenilənməsi və ölkədə mövcud innovasiya potensialının obyektiv qiymətləndirilməsi nöqteyi-nəzərindən mühüm əhəmiyyət daşıyır [3]. İnnovasiya prosesi yeni növ məhsulun mənimsənilməsi və buraxılan məhsulun modernləşdirilməsini, yeni maşın, avadanlıq və materialların istehsalata tətbiqini, yeni texnologiyalardan və məhsulun istehsalı üsullarından istifadə edilməsini, habelə istehsalın təşkilinin və mütərəqqi idarəetmə metodlarının, vasitə və qaydalarının tətbiqini nəzərdə tutur. İnnovasiya prosesi müxtəlif yollarla həyata keçirilə bilər. İnnovasiya prosesinə ən ümumi şəkildə elmi-texniki yeniliyi ilə seçilən və yeni ictimai tələbatı təmin edən məhsulların və texnologiyaların yaradılması, geniş yayılması və tətbiq edilməsi kimi baxıla bilər. İnnovasiyaların mahiyyəti həmişə eksperiment olmuş və olaraq da qalır. Planlar, tədqiqatlar, resursların düşünülmüş bölgüsü nə qədər vacib olsa da bazarın marketinqi bundan da vacibdir. Eyni zamanda, innovasiya prosesi daxili ziddiyyətlərlə dolu bir prosesdir. İnnovasiya prosesi ixtiraların, yeni texnologiyanın, məhsul və xidmət növlərinin, istehsal, maliyyə inzibati və s. xarakterli qərarların və intellektual fəaliyyətin digər nəticələrinin alınması və kommersionlaşdırılmasından ibarətdir. Bundan əlavə, ölkəmizdə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafının intensivləşdirilməsi, bu sahələrin potensialından məhsuldar istifadə olunması, optimal tənzimləyici mexanizmlərin və alətlərin hazırlanaraq tətbiq olunması məsələlərinə geniş yer ayrılmalıdır.

Azərbaycanda iqtisadi transformasiyalar şəraitində dövlətin innovasiya siyasətinin strateji aspektləri

Azərbaycanda innovasiya infrastrukturunun bütün subyektlərinə və güzəştlərinin şamil edilməsi üçün bu subyektlər haqqında ümumi dövlət qanunvericiliyinin və innovasiya ilə məşğul olan orqanların fəaliyyətinin gücləndirilməsi tələb olunur. İnnovasiya potensialı səviyyəsinin obyektiv təhlil olunması və bununla bağlı innovasiya fəaliyyətinin strateji idarəedilməsi yaradılmalıdır. Müəssisələrin səmərəli innovativ inkişafı üçün onların fəaliyyətinə nəzarət və idarəedilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi vacibdir. İnnovasiya infrastrukturunu vahid dövlət reyestrinin təşkili, innovasiya infrastrukturunun sürətləndirilməsi üçün ümumi dövlət dəstəyinin və vergi güzəştlərinin hazırlanması, innovasiya subyektlərinin rezidentlərinin subyekt tərkibində qalmasını stimullaşdırmaq üçün xüsusi vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsi vacibdir [9]. Düzdür, fəaliyyətə başlamış texnoparklar, sənaye parkları, sənaye məhəllələrində və yaradılmaqda olan sərbəst ticarət zonasında bu qəbildən olan güzəştlər müəyyənlanmışdır və vergi məcəlləsindəki dəyişikliklərə əsasən 2020-ci il yanvarın 1-dən bu kimi güzəştlər 10 il müddətinə tətbiq olunur. Amma, məsələ ixtisaslaşdırılmış və dünya təcrübəsinə uyğun şəkildə yaradılan innovasiyalar zonalarından və ya innovasiya parklarından gedir. Məlumdur ki, ölkəmizdə innovasiya infrastrukturunun yaradılması prosesləri o qədər də intensiv getmir. Xüsusilə, innovasiyaların inkişafı üçün kifayət qədər səmərəli olan sənaye sektoru sahələrində, o cümlədən, qeyri-neft sektoru sənaye sahələrində innovasiya infrastrukturunun yaradılması prosesləri ləng gedir və bunlar bütövlükdə iqtisadi islahatların sürətləndirilməsinə, milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasının başa çatdırılmasına mane olan amillərdəndir. Milli iqtisadiyyatın elmi sənaye potensialının və rəqabət üstünlüklərinin konkret vəziyyətini nəzərə alaraq, bir sıra prioritet innovativ inkişaf istiqamətlərini fərqləndirmək mümkündür:

- ən müasir informasiya texnologiyalarının mənimsənilməsi və tətbiq olunması;
- lazer texnologiyalarının daha intensiv olaraq inkişaf etdirilməsi;
- nano və biotexnologiyaların mümkün qədər inkişaf əhatəsinin genişləndirilməsi;
- istehsalın təşkilinin modernləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması;
- müasir nəqliyyat qovşaqları və logistika sisteminin formalaşdırılması;

- emal sənayesinin imkanlarının optimal olaraq modelləşdirilməsi [5, s. 22].

Qeyd olunan amillərdən çıxış etsək, mövcud iqtisadi mexanizmlərin, o cümlədən, innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin potensialından daha çox bəhrələnmək üçün çevik tədbirlərin görülməsi, innovativ yanaşmaların təmin edilməsi, elm və innovasiyatutumlu məhsulların istehsalının artırılması, rəqabətqabiliyyətli sənaye müəssisələrinin yaradılması zamanı innovasiya potensialının gücləndirilməsinə ciddi önəm verilməsi, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi innovasiya infrastrukturunun yaradılmasının sürətləndirilməsi tələb olunur. Hər bir innovasiya özündən qabaqkı inkişafı əsasında toplamış innovasiya məhsuluna əsaslanır və sonda daha səmərəli innovasiyanın seçilməsi təmin edilir. Bu halda, innovasiya çoxşaxəli fəaliyyət sahəsi kimi səmərəliliyi ilə diqqət çəkir. Müasir dövrdə innovasiyaların işlənməsi, istehsal proseslərinə tətbiq olunması, innovativ inkişafın coğrafiyasının genişləndirilməsi və bunun üçün səmərəli mexanizmlərin tətbiq olunmasına daha çox önəm verilməli və bu istiqamətdə stimullaşdırıcı tədbirlər görülməlidir. Eyni zamanda, müxtəlif sənaye sahələrinin və müəssisələrin innovasiya potensialından çevik və məhsuldar istifadə olunması, bu proseslərin səmərəli şəkildə tənzimlənməsi və həmin istiqamətlərdə dövlət tənzimlənməsi tədbirlərinin görülməsi, dövlət dəstəyi mexanizmlərinin tətbiq olunması vacib vəzifələr kimi diqqət çəkirlər. Bundan əlavə, innovasiya proseslərinin və bütövlükdə innovasiya sisteminin iqtisadi transformasiyalar şəraitində idarəetmə mexanizmlərinin optimallığının təmin olunması zəruridir. Bunlarla bağlı problemlərin sistemli şəkildə öyrənilməsi və işlək idarəetmə mexanizmlərinin hazırlanması təmin olunmalıdır [1]. İnnovasiya sisteminə çox tez-tez yeniliklərin yaradılması prosesinin idarə edilməsi, kollektivin yaradıcılıq potensialının daha yaxşı istifadə edilməsi daxil olunur. Yeniliklər sahəsində uğurun qazanılması firmanın bütün fəaliyyətinin inteqrasiyası və əlaqələndirilməsi mexanizminin yaradılmasından, innovasiya fəaliyyətində onların funksionalarası qarşılıqlı təsirin tənzimlənməsindən asılıdır. Uğurla inkişaf edən müəssisələr kollektivdə ümumyaradıcılıq axtarışı atmosferini yaratmağa, yeniliklərin sürətlə mənimsənilməsinə can atırlar. Öz təşkilati strukturlarını təkmilləşdirərkən ilk növbədə firmalar innovasiya prosesinin məqsədindən çıxış edirlər. Yeniliklərin işləyib hazırlanması və tətbiqində daha tez-tez müxtəlif firmaların və təşkilatların əməkdaşlığından və qarşılıqlı təsirdən istifadə olunur. Azərbaycan iqtisadiyyatında rəqabətə davam gətirmək və hazırkı çətinlikləri aradan qaldırmaqla inkişafa can atmaq meylləri müəssisəni onun qarşısında duran problemlərin sürətli və məhsuldar həllinə kömək edən yeni idarəetmə alətlərinin axtarışına və fəal istifadəsinə məcbur edir [6]. İqtisadi transformasiyalar şəraitində müəssisələrdə əsaslı şəkildə bərpa və yenidənqurma tədbirləri həyata keçirilməli, istehsalın həcmi və məhsulun keyfiyyəti mövcud tələblər səviyyəsinə uyğunlaşdırılmalı və bazar rəqabətinə dözümlü məhsulların istehsalına daha ciddi önəm verilməlidir. Bu proseslərdə təkə texnoloji strukturun yox, həm də idarəetmə strukturu dəyişilməlidir, innovativ yanaşmalara üstünlük ön plana çəkilməlidir [13]. İnnovasiyaların idarəetmə proseslərinin optimal olması bu istiqamətdə yeni texnoloji ideyaların, təkliflərin hazırlanmasına, onların tətbiqinin sürətləndirilməsinə daha əlverişli şərait formalaşdırır. Məlumdur ki, innovasiya prosesləri, ilk növbədə yeni innovasiya ideyalarından və axtarış xarakterli elmi tədqiqat işlərinin aparılmasından start götürür. Daha sonra əldə olunmuş və mənimsənilmiş innovasiyaların səmərəli formada istehsal proseslərinə tətbiq olunması vacibdir və bunun üçün ardıcıl şəkildə çoxlu tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur. Şübhəsiz bütün bunlar əsaslandırılmış innovasiya layihələrinin işləyib hazırlanmasını, maliyyələşdirilməsini və uzunmüddətli dövr nəzərə alınaraq bu layihələrin mərhələli şəkildə reallaşdırılmasını şərtləndirir. İnnovasiya proseslərinin əsas məqsədi ixtiralar, elm tutumlu texnologiyalar və xidmətlər, maliyyə və idarəetmə xarakterli qərarlar

kimi yeniliklərin əldə edilməsi və kommersiyalaşdırılması nəzərə alınmaqla, elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsini təmin edən istiqamətlərdə cəmləşməsidir. İnnovasiya proseslərinin investisiyalarının əsas mənbələri dövlət büdcəsinin və yerli büdcələrin vəsaitləri, büdcədən kənar fondlar, sifarişçilərlə müqavilələr üzrə alınan vəsaitləri, təşkilatların xüsusi vəsaitləri, bank kreditləridir. Investisiya siyasəti innovasiya xarakteri kəsb etməli, yeni texnoloji tələblərin tələblərin əsasını təşkil edən baza innovasiyaların sürətlə mənimsənilməsini və geniş yayılmasını təmin etməlidir [15, s.93]. İnnovasiyaların daha sürətlə yayılması və onların tətbiqi proseslərinin səmərəli təşkili bir qrup amillərin ciddi şəkildə nəzərə alınmasını şərtləndirir və bununla bağlı tədbirlərin ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnnovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi, onun səmərəliliyinin artması, innovasiya proseslərini təşkil edənlərin rəşional uyğunlaşdırılması, innovasiyaların tətbiq sahələrinin genişlənməsi, innovasiya fəaliyyətinin optimal planlaşdırılması və innovasiyanın nəzəri əsaslarının formalaşması, metodologiyanın yaradılması innovasiya fəaliyyətinin təşkili və planlaşdırılması istiqamətində bilik sahəsinin inkişafını tələb edir [11, s.6]. İnnovasiyaların daha səmərəli işlənməsi və tətbiqi ölkədə bilik səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasını şərtləndirir və bununla bərabər, intellektin inkişafı, ondan təyinatı üzrə məhsuldar istifadənin təmin edilməsi, elm və texnologiyalar bazarının inkişafına ciddi önəm verilməsi vacib şərtlərdəndir. Belə ki, innovasiyalar məhsuldar və yüksək elmi-texniki xüsusiyyətlərə, multiplikativ təsirə və əlavə dəyər yaratmaq baxımından böyük potensiala malik olduqlarından, onların tətbiqi zamanı əvvəlki analoqlarından xeyli və tamamilə fərqlənirlər. Buna görə də innovasiya bazarının inkişaf etdirilməsi, yüksək texnologiyaların fəal şəkildə ölkəyə transfer olunmasına münbit şəraitin yaradılması, innovativ fəaliyyətin və texnoloji inkişafın stimullaşdırılması təmin edilməlidir. İnnovasiya və texnoloji mərkəzlərin yaradılması hesabına bu sahədə istedadlı və bacarıqlı mütəxəssislərin yetişdirilməsi, alınan kəşflərin və ixtiraların həyata keçirilməsi üçün zəruri innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması, bu proseslərin kommersiyalaşdırılması, sahibkarlıq və biznes subyektlərinin innovasiyaların və texnologiyaların geniş şəkildə istehsal proseslərinə tətbiqi işlərində qarşılıqlı maraqlarının nəzərə alınması və motivasiyalaşdırılması xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Müəllif hüquqlarının qorunması, əqli mülkiyyətinin qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş formada istifadəsi, qəbul olunmuş meyarlara əməl olunması intellektual resursları daha fəal şəkildə səfərbər etməyə və bu resursları texnoloji yeniliklərin alınması istiqamətində yönəltməyə imkan verir. Bir sözlə, dövlət özünün maliyyə resurslarından, həmçinin maliyyə bazarını intensiv inkişaf etdirmək hesabına bazar iştirakçılarının fəallaşmasından səmərəli istifadə edərək, ölkədə innovasiyaların sürətlə yayılmasına və onların tətbiqi proseslərinin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsinə əsaslı zəmin yaratmalı, tələb olunan qanunları qəbul etməli, xüsusi innovasiya-investisiya fondlarının, firma və kompaniyaların yaradılmasına səy göstərməli, onların fəaliyyətini təşviq etməli və bu istiqamətlərdə konseptual yanaşmalar formalaşdıraraq zəruri tədbirlər görməlidir. Bir sözlə, dövlətin innovasiya siyasəti iqtisadi transformasiyalar şəraitində mövcud situasiyanı hərtərəfli təhlil edərək lazım olan dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərini hazırlayaraq fəal şəkildə onları tətbiq etmək, işlək alətlər hazırlamaq, vacib tənzimləyici və təkmilləşdirici tədbirləri görmək, qanunları qəbul etmək, onların işləkliyinə nail olmaq, yəni innovasiya sisteminin və innovasiya bazarının intensiv fəaliyyəti üçün tələb olunan işləri planlı və sistemli şəkildə reallaşdırmaqdan ibarət olmalıdır. Bu şəraitdə dövlətin innovasiya siyasətinin əsas istiqamətləri kimi bunlar daha çox diqqət çəkirlər: “milli innovasiya sistemi strukturunun optimallaşdırılması; ölkədəxilində biznes və universitet elminin innovasiya və kooperasiyasının stimullaşdırılması; beynəlxalq innovasiya şəbəkələrinə inteqrasiya; daxili innovasiya şəbəkələrinin yaradılması və milli innovasiya sisteminin formalaşması” [16, s.

219]. Dünya təcrübəsindən yanaşsaq iqtisadi transformasiya şəraitində ölkənin innovasiya sisteminin aktual problemlərinin həllində dövlətin optimal innovasiya siyasətinin olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanda innovasiya sisteminin aktual problemlərinin həlli istiqamətləri

Azərbaycanda innovasiya sistemi hələ ki, tam olaraq formalaşdırılmamışdır, amma bu istiqamətdə tədbirlər görülməkdədir. Təəssüf ki, innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən konkret ölkə qanunları da yoxdur [7]. Bununla belə, innovasiya fəaliyyətinin təmin olunması, innovasiya proseslərinin sürətləndirilməsi və bütövlükdə innovasiya sisteminin aktual problemlərinin həlli istiqamətində konseptual yanaşmalar formalaşdırılmaqdadır və mövcud problemlər əsasən müəyyənləşdirilmişdir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunun hazırladığı “İnnovasiya fəaliyyəti haqqında bir sıra stimullaşdırıcı mexanizmlər” adlı sənəddə göstərilir ki: “Ölkəmizdə innovasiya sferasında bir sıra qanunverici və normativ aktlar qəbul olunmuşdur, lakin indiyə qədər innovasiyalar haqqında müəssisələrin innovasiya fəaliyyəti haqqında elm və dövlət elmi-texniki siyasəti haqqında, innovasiya inkişafında əsas olan sənədlər, qanunlar qəbul edilməmişdir. İnkubatorların, innovasiya mərkəzlərinin, texnoparkların, texnopolislərin, injiirinq, lizinq və digər təşkilatların normativ-innovasiya infrastrukturunun hüquqi bazasının formalaşma üzrə iş sona kimi yerinə yetirilməmişdir. Həmçinin regional səviyyədə innovasiya potensialının möhkəmləndirmə səviyyələri həll olunmamış qalmışdır” [10, s.6]. Eyni zamanda, yenidən yaradılmasına başlanılmış sənaye parklarında innovasiya potensialının artırılması üçün istehsal proseslərinin özlərinin innovativ yanaşmalar əsasında təkmilləşdirilməsi, yenilənməsi, məhsuldar texnologiyaların fəal tətbiqi vacib şərtlərdəndir. İnnovasiya fəaliyyətinin təşkilinin fərqli cəhətlərindən biri də onunla bağlıdır ki, innovasiya elm və texnikanın hərtərəfli tətbiqinə, yeni növ məhsulların işlənilməsinə, mütərəqqi texnoloji proseslərin yaradılmasına, mövcud məhsul növlərinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, əmək vasitələrinin modernləşdirilməsinə, yaradıcılıq axtarışlarına və yenilikçilərə, iqtisadi artımın əldə edilməsinə yönəldilməlidir [8]. Ən başlıcası ölkədə milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması prosesləri başa çatdırılmalıdır və milli innovasiya sistemi yaradılmalıdır [12]. Ölkədə innovasiyaların inkişafı və tətbiqi məsələlərinin hər bir aktual problemi istiqamətində kompleks həlli yolları müəyyənləşdirilməli, görülən praktiki tədbirlərin ardıcılığı təmin olunmalı, müəssisələrin innovasiyalara marağının artırılması və onların innovasiya strategiyasının hazırlanaraq həyata keçirilməsi üçün münbit innovasiya-investisiya mühiti yaradılmalıdır. İnnovasiya amilinin hər bir müəssisə üçün təsiri məsələləri və ondan səmərəli istifadə olunması istiqamətində fəaliyyət planının olması vacibdir [2]. Sənaye sahələrinin innovativ inkişafı əsas fondların yüksək texnologiyalar hesabına yenilənməsinə və bu qəbildən olan texnologiyaların xarici analoqlarının intensiv transferinə əlavə stimullar verir. Başqa sözlə, sənaye müəssisələrinin innovasiya tipli inkişafının təmin olunması strateji fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi qiymətləndirilməlidir. Elmi-tədqiqat işlərinin aparılması, bununla bağlı çəkilən xərclərin maliyyə mənbələrinin müəyyənləşdirilməsi, innovasiyaların işlənməsində və tətbiqində məhsuldarlığın artırılmasının stimullaşdırılması, innovasiya məhsullarına sifarişlərin əvvəlcədən və uzunmüddətli dövr üçün formalaşdırılması məsələlərinə sistemli yanaşma təmin edilməlidir. Təsəffü deyildir ki, dünya təcrübəsində innovasiya sahəsində sahibkarlığı inkişafına böyük önəm verirlər və bu təcrübə Azərbaycanda da prioritet olaraq öyrənilməli və tətbiq edilməlidir. Belə ki: “İnnovasiyanın mənimsənilməsi xərcləri kəsilməz surətdə artır və bəzi hallarda innovasiya xərclərinin bir neçə dəfə ötüb keçir. Odur ki, yalnız yüksək maliyyə imkanları olan iri firmalar innovasiya layihələrini başa çatdırırlar. Çox böyük səylərin

birləşdirilməsi, xüsusilə o zaman əhəmiyyətli olur ki, bir neçə ideya əsasında həyata qadir yenilik işlənir, yaxud yeni məhsul istehsalının mənimsənilməsi zamanı mütərəqqi texnologiyaların yaradılmasına kifayət qədər vəsait tələb olunur” [17, s.39]. Təəssüf ki, ölkəmizdə hələ də iri innovasiya firmalarının və kompaniyalarının fəaliyyəti o qədər də hiss olunmur və bu proseslər başlanğıc səviyyəsindədir. Digər tərəfdən, innovasiya menecmentinin inkişaf etdirilməsi və innovasiya fəaliyyəti üzrə mütəxəssislərin yetişdirilməsi prosesləri hələ ki, zəruri səviyyədə qurulmamışdır. Ölkədə innovasiya-investisiya layihələrinin hazırlanması və reallaşdırılması prosesləri də o qədər sürətli deyildir. Şübhəsiz, bütün bunlar özünü ölkədə innovasiya məhsulunun alınması ilə bağlı göstəricilərdə açıq-aşkar biruzə verir. Cədvəl 1-də Azərbaycanda 2008-2018-ci illərdə əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olunmuş innovasiya məhsulunun iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə həcmi verilmişdir və həmin cədvəldən görüldüyü kimi ölkəmizin innovasiya fəaliyyəti baxımından yüksək potensiala malik sənaye sektorunda əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olunmuş innovasiya məhsulunun həcmi cüzdür.

Cədvəl 1.

Azərbaycanda əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmış və ya yeni tətbiq olunmuş innovasiya məhsulunun iqtisadi fəaliyyət növlərinə görə həcmi (min manat)

İqtisadi fəaliyyət növləri	İllər										
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Sənaye - cəmi</i>	6842	730,9	4384	13163	23052	11634	12319	929,7	35747	14678	28952
Mədəncixarma sənayesi	4566	-	-	2073	396,1	326	-	-	129,6	-	215,3
Emal sənayesi, onlardan	2276	730,9	4384	11090	22656	11308	12319	929,7	35617	14777	25737
Qida məhsullarının istehsalı									402,5	590	831
İçki istehsalı				3500	18200		3974	758	41,5	-	
Toxuculuq sənayesi						8933	3098		12844	-	
Geyim sənayesi									5213	-	
Dəri və dəri məmulatlarının, ayaqqabıların istehsalı									48	-	
Ağac emalı və ağacdən məmulatların istehsalı	-	-		498,1						-	
Neft məhsullarının istehsalı	-	-				103,3				-	
Kimya sənayesi					3049	465,5	0,3	13,4	522,4	1705	55
Rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalı									171,3	-	
Tikinti materiallarının istehsalı						1159			6586	-	
Metallurgiya sənayesi									500	2176	7690
Maşın və avadanlıqlardan başqa hazır metal məmulatlarının istehsalı	-		1788						9113	-	
Kompüter və digər elektron avadanlıqların istehsalı	738,5	211,1		5681	20,4		5101			9990	19938
Elektrik avadanlıqlarının istehsalı	-	177,9		13,5						-	
Maşın və avadanlıqların istehsalı	1495	110,6	1262		890,3	238,4	145,5	158,3	174,9	216	222,8
mebellərin istehsalı	-	-	22,7							-	
Maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri	43	231,3	1311	1295	496,8	511,6				-	-

Mənbə: Cədvəl ARDSK-nın statistik məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.
<https://www.stat.gov.az/>.

Son illərdə Azərbaycanda milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması proseslərinin başa çatdırılması üçün daha çox işlərin görüldüyünü qeyd etmək mümkündür. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi bir sıra tədbirlər görülmüş və innovasiya proseslərinin idarəetmə mexanizmlərinin gücləndirilməsi üçün addımlar atılmışdır. Məsələn, ölkə Prezidentinin 6 noyabr 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə İnnovasiyalar Agentliyi yaradılmışdır və bu Agentliyin strateji məqsədləri yerli sahibkarlıq subyektlərinə müasir texnologiyaların və texnoloji həllərin əldə olunmasına yardım göstərmək, onların transferini təşkil etmək, innovasiya yönümlü elmi tədqiqatları dəstəkləmək və innovativ layihələrin həyata keçirilməsinə kömək

olmaqdan ibarətdir [4]. Bundan əlavə, Sumqayıt sənaye mərkəzində ixtisaslaşdırılmış Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının yaradılması və onun rezidentlərinə müvafiq güzəştlərin verilməsi yüksək texnologiyalar əsaslı rəqabətqabiliyyətli sənaye məhsulları istehsalının təşkilinə və innovasiya infrastrukturunun yaradılmasına ilkin potensial formalaşdırmışdır [14]. Yaxın illərdə bu proseslərin daha da intensivləşəcəyini proqnozlaşdırmaq mümkündür.

Nəticə

İqtisadi islahatların və struktur dəyişikliklərin dərinləşdiyi bir şəraitdə, ölkəmizdə innovasiya sisteminin intensivliyinin və dayanıqlılığının gücləndirilməsi məqsədilə bir qrup məsələlərə daha çox diqqət yetirilməsi vacibdir:

- innovasiya sahəsində orta və iri sahibkarlığın inkişafına, biznes mühitinin əlverişliliyinin yüksəldilməsinə daha çox səylər göstərməli və müvafiq innovasiya infrastrukturunun yaradılması təmin olunmalıdır;
- ölkənin müxtəlif iqtisadiyyat sahələrində, o cümlədən qeyri-neft sektoru sahələrində innovasiya proseslərinin sürətləndirilməsi və innovasiya strategiyasının hazırlanması istiqamətində təsirli tədbirlər görülməlidir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayeva Ş.H. İnnovasiyaların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi problemləri. İ.ü.f.d. Avtoreferatı. Bakı – 2013. -28 s.
2. Acalov A.Ş. İnnovasiya amilinin müəssisələrin səmərəli inkişafına təsiri istiqamətləri. İ.ü.f.d. Avtoreferatı. Gəncə, 2015. -30 s.
3. Aslanzadə İ.A. Dövlət innovasiya siyasətinin formalaşması və sənaye sektorunun rəqabət və sənaye sektorunun rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi problemləri. İ.e.d. dis-nın avt-tı. Bakı, 2013, 56 s.
4. Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnnovasiyalar Agentliyinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 6 noyabr 2018-ci il.
5. Bədəlova S.A. İnnovasiya iqtisadiyyatına keçid şəraitində real sektorun inkişafı məsələləri. İ.ü.f.d. Avtoreferatı. Bakı - 2016 -27 s.
6. Əliyev Ş.T. Azərbaycan iqtisadiyyatı. Sumqayıt. SDU-nun Redaksiya və nəşr işləri şöbəsi, 2018. -376 s.
7. Əliyev Ş.T. Milli iqtisadiyyatın inkişafının sürətləndirilməsində sənaye klasterlərinin tətbiqini şərtləndirən amillər // Audit, № 4, 2015, S.73-79.
8. Əliyev T.N., Babayev L.V. Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi. AMEA EİM. Bakı: Elm və təhsil, 2013. -272 s.
9. Hüseynova A.Ə. İnnovasiyalı iqtisadiyyatda artım mexanizminin formalaşması. İ.ü.f.d. dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2008, 32 s.
10. İnnovasiya fəaliyyəti haqqında bir sıra stimullaşdırıcı mexanizmlər. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutu. Bakı, 2017, - 36 s.
11. Qasimov F.N., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaradılması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, Elm, 2009. - 415 s.
12. Nəcəfov Z.M. Azərbaycan Respublikasında milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması və inkişafı. İ.e.d. diss-nın avt-tı. Bakı, 2011, 38 s.

13. Səfərov Q.Ə., Əmiraslanova D.Ə. Neft-kimya müəssisələrində strateji planlaşdırma və onun həyata keçirilməsi // İpək yolu, №2, 2017, S.132-140.
14. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı - <https://scip.az>.
15. Tağıyev A.H. İnnovasiya (nəzəri və tətbiqi səpkidə). Bakı, "Təknur" - 2018. -552 s.
16. Tağıyev A.H., Aslanzadə İ.A. İnnovasiya menecmenti. I hissə. Bakı, 2017. -368 s.
17. Tağıyev A.H., Aslanzadə İ.A. İnnovasiya menecmenti. II hissə. Bakı, 2017. -352 s.

Саида Рахим кызы Мамедова

Актуальные проблемы и стратегические задачи инновационной системы страны в условиях экономической трансформации

Резюме

В статье рассматриваются актуальные проблемы и стратегические задачи инновационной системы страны в условиях экономической трансформации. С этой целью анализировано формирование и развитие инновационной системы, ее актуальные проблемы и подходы к данным проблемам. Обоснована важность эффективной организации инновационной деятельности и устранение барьеров, мешающих развитию новых инноваций в условиях экономической трансформации. Отмечена необходимость акцентирования внимания на проблемы применения и подготовки инновационных экономических механизмов в повышении прочности экономики страны в период роста глобального влияния. Раскрыта важность формирования новых источников добавочной стоимости и стимулов к экономическому росту за счет повышения производительности путем активного применения инновационных функций в разных сферах экономики страны. Рассмотрена стратегическая роль совершенствования инновационной политики государства в процессах обновления традиционных механизмов и применения новых инноваций, способствующих существенным изменениям в экономике. Отмечена важность завершения процессов формирования инновационной системы страны в рамках стратегических задач относительно совершенствования модели экономического развития Азербайджана. Обращено внимание на разработку и реализацию действенных мер по стимулированию и мотивизации создания инновационных зон и развитию инновационного предпринимательства в регионах страны. Подготовлены рекомендации и даны предложения по актуальным проблемам и стратегическим задачам инновационной системы страны в условиях экономической трансформации.

Ключевые слова: условия экономической трансформации, инновационная система страны, актуальные проблемы инновационной системы, актуальные задачи инновационной системы, стратегические аспекты инновационной системы, интенсивное распространение и приоритеты применения инноваций, факторы, мешающие распространению инноваций, перспективы развития инновационной системы.

Said Rahim Mammadova
Relevant and strategic problems of the innovation system of the country in conditions of economic transformation

Summary

Relevant and strategic problems of the innovation system of the country in conditions of economic transformation are considered in the article. The formation and development of the innovation system, its current problems and approaches to these problems is analyzed for this purpose. The importance of effective organization of innovation activity and removal of barriers preventing development of new innovations in conditions of economic transformation is given then. The need to focus attention on the problems of application and preparation of innovative economic mechanisms in increasing the strength of the economy of the country during the period of growth of global influence is noted too. The importance of creating new sources of value addition and incentives to economic growth by increasing productivity through active application of innovative functions in different spheres of the economy of the country is investigated. The strategic role of improvement of innovation policy of the state in processes of renewal of traditional mechanisms and application of new innovations contributing to significant changes in economy is considered. The importance of completing the processes of formation of the innovation system of the country within the framework of strategic problems regarding improvement of the model of economic development of Azerbaijan is noted. Attention to the development and implementation of effective measures to stimulate and motivate the creation of innovative zones and the development of innovative entrepreneurship in the regions of the country is drawn. Recommendations and proposals on relevant and strategic problems of the innovation system of the country in conditions of economic transformation are given in the end of the article.

Key words: conditions of economic transformation, innovation system of the country, current problems of the innovation system, strategic aspects of the innovation system, intensive dissemination and priorities of application of innovations, factors preventing the spread of innovations, perspectives of development of innovation system.

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 02.03.2020.

Çapa qəbul olunub: 05.03.2020.